

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Herdabrevens påverkan av sekularism och herdabrevspraxis.

Analys av ärkebiskoparnas herdabrev 1972-2014

The pastoral letters' influence from secularism and pastoral letter praxis.

An analysis of the archbishops' pastoral letters 1972-2014

Björn Sjöholm

Termin: HT16

Kurs: RKT235 Kursens namn, 15 hp

Nivå: Magister

Handledare: Martin Berntson

Abstract

The pastoral letters` influence from secularism and pastoral letter praxis.

An analysis of the archbishops` pastoral letters 1972-2014

This essay describes the archbishops` pastoral letters 1972-2014. The ambition has been to describe and analyse those letters from a secularism point of view as well as from the pastoral letter praxis. My theory has been that the archbishops continuously have been more and more influenced by secularism and less influenced by the letter praxis which also has meant that the pastoral letters successively changed and adapted to a more secularistic thinking.

I have used Aggedal&Nilssons as well as Pleijers definitions for analysing the change of praxis concerning the pastoral letters.

Concerning secularism I have evaluated the letters from Sommervilles definition of secularism. His definition of secularism is splitted in five parts presenting a picture of Sweden as a secular state but at the same time that the swedes are more religious and spiritual today than 1970 although in another way than previously.

The analysis describes that all archbishops in different ways work to make the church visible in the society. There are differences between the archbishops in this respect and the closer we come to present time the more influenced are the letters of the secularism in terms of changing the way the letters are written and also the change in target groups the letters are aiming at. The praxis of writing a pastoral letter also seem to gradually have diminished in influence during this period.

Key words: Pastoral letters–Secularism–Sommerville-Pastoral letter praxis-Analysis-Conclusions.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	<u>Sid.</u>	
1	Inledning	5
1.1	Problemformulering	5-7
1.2	Syfte med uppsatsen	7
1.3	Frågeställning	7
1.4	Metod	7-8
1.5	Teori	8-9
1.6	Avgränsningar	9
1.7	Material	9
1.8	Forskning på sekularism	9-15
1.9	Herdabrev-praxis och definition	15-16
1.10	Arbetsbeskrivning biskopar-Biskopsmötet 1990	16
2	Herdabreven-innehållsbeskrivning	17
2.1	Olof Sundbys herdabrev	17
2.1.1	Sekularisering	17-18
2.1.2	Behåll och förnya kyrkan	18
2.1.3	Församlingsstrategi	18-19
2.1.4	Predikan	19
2.2	Bertil Werkströms herdabrev	19-20
2.2.1	Själavård	20-21
2.2.2	Diakoni	21-22
2.2.4	Hur utvecklas diakoni framöver	22
2.3	Gunnar Wemans herdabrev	22-23
2.3.1	Är Sverige sekulariserat och oevangeliserat	23-24
2.3.2	Evangelisation genom den Heliga Anden	25
2.4	KG Hammars herdabrev	26
2.4.1	Om Gud vore GUD	26

2.4.2	GUD bortom Gud	26-27
2.4.3	Gud och kärleken –om en personlig Gud	27
2.4.4	Gud och människan – om Gud och Guds avbild	27
2.4.5	Om Gud, gudstro och gudstjänst	27-28
2.4.6	Samtal om Gud	28
2.5	Anders Wejryds herdabrev	28-29
2.5.1	Diakoni	29
2.5.2	Att nå fram	29-30
2.5.3	Den nya andligheten	31
2.5.4	Att nå ut	31
2.6	Antje Jackeléns herdabrev	31-32
2.6.1	Sekularisering	32-33
2.6.2	Darwins inflytande	33-35
3	Herdabreven: analys och avslutande ord	35
3.1	Hur har arbetsbeskrivningen påverkat herdabreven	35
3.2	Sommervilles definition på sekularism	35-39
3.3	Herdabrev och herdabrevsgenren	39-42
3.4	Avslutande ord	42
4	Framtida forskning	42-43
5	Källor och Litteraturlista	44-45

Bilaga

1	Arbetsbeskrivning biskopar-Biskopsmötet 1990	46
---	--	----

1. Inledning

Jag har valt att kartlägga och analysera herdabreven skrivna av de valda ärkebiskoparna i Svenska kyrkan från och med 1972 till 2014 då vår nuvarande ärkebiskop utnämndes för att se hur respektive brev förhållit sig till sekularism och herdabrevspraxis. Samtliga dessa ärkebiskopar var biskopar innan de utnämndes. Det är sedan länge praxis att nyvalda biskopar skriver herdabrev i samband med eller något efter de blev biskopar och det är dessa brev jag har utgått ifrån i denna uppsats.

Detta kapitel inleds med ett förord som följs av problemformulering, syfte, frågeställning, metod, teori, material och avgränsningar. Därefter redogörs för forskning på sekularism, herdabrev-praxis och definitioner och slutligen biskopsmötet 1990 års arbetsbeskrivning för biskopar. Av denna framgår väsentliga arbetsuppgifter biskopar har för att fullgöra sitt värv. Jag har under senare år med intresse följt debatten om kyrkans påverkan av sekularisering och evangelisation och har därför beslutat att studera detta ämne.

1.1 Problemformulering

Perioden 1972-2014 har inneburit stora omvälvningar för Svenska kyrkan och rimligen har det även påverkat Svenska kyrkans olika ledare. Under denna period har 25-åringarna hunnit bli 70 år, det kalla kriget har avslutats och istället har vi ett antal krig på flera kontinenter och vetenskapen har tagit mycket stora kliv framåt. Människor kommunicerar på väldigt annorlunda sätt idag än på 1970-talet och vi är mitt inne i ett paradigmskifte mellan det gamla informationssamhället och det nya. Svenska kyrkan har fått förändrade relationer och även om en majoritet av svenskarna fortfarande är medlemmar minskar antalet kontinuerligt. I tillägg har antalet svenskar ökat från 8 miljoner till 10 miljoner under denna period.

Maria Ludvigsson har i flera ledare tagit upp Svenska kyrkans förhållningssätt till sina nyckelvärden och hur de avviker från hur ett antal ledande inom kyrkan agerar. Hon menar att Svenska kyrkan medvetet under sin nya ledning politiserats och inte står upp för sina kärnvärden. Två exempel på detta är hämtade från Ludvigssons ledare:

En kyrka, som i valet till ny andlig ledare sållade fram fem kandidater som utan undantag svarade svävande på frågan om Kristus är en sannare profet än Muhammed, måste anses en smula vilsen. Ett intryck som förstärks i och med biskopsbrev. Biskopsbrevets författare använder sig av

diverse bibelcitater för att underbygga en politisk hållning i fråga om klimat, tillväxt och (världslig) makt. Man behöver inte vara bekännande kristen för att finna greppet problematiskt. I vissa fall direkt ohederligt. Förutom biskopsmötets radikala politiska ställningstaganden innehåller brevet även passager om människans inverkan på skapelsen. En hälsning till andra klimatpolitiska debattörer som ser människan som den felande länken och vore det inte för henne hade jorden varit en bättre plats och skapelsen i harmoni. Som om mänsklighetens främsta hot är människan själv. Ett kyrkligt budskap att föredra hade annars kunnat vara att det i människan finns nedlagt förmåga att göra gott, att hon är lösningen, inte problemet¹

Här följer ytterligare ett utdrag från Maria Ludvigssons ledare:

Svenska Kyrkan bjuder på idel utspel som gjorda för att skapa "buzz" i sociala medier. Hon ska ha för att hon begriper sin samtids medievillkor. Annat är det med innehållet. Det blir obegripligt. [...] Biskop i Stockholm Eva Brunne vill hänga för "kristna symboler" som krucifix i sjömanskyrkan i Stockholm. samt rita ut riktningen mot Mecka i samma kyrkas golv. Jag tänker främst på de kristna som flytt för sina liv för att få plats och rätt att utöva sin religion i ett kristet rum och sekundärt på Svenska kyrkans överlevnad som kristet samfund. Därefter: Borde man inte vilja sprida sin övertygelse och tro till fler, om man nu tror på den? För att man önskar andra ska få det man själv fått genom sin tro. Inte hänga över de egna symbolerna! Stiftelsen Berget är en plats för ekumeniska möten och andliga retreator för kristna från olika samfund (bland andra Svenska kyrkan och katolska) går från att vara främst svenskkyrkligt ledd till att ledas av katolska präster kommer en stark reaktion från Svenska kyrkan: "Vrede sorg och besvikelse", "Berget väljer Rom framför ekumeniken," "Chock, vrede och förstämning" etc. VARFÖR uttrycker man "vrede, sorg, besvikelse, chock, förstämning" när en ekumenisk retreatgårds ledning konverterar till en annan kristen kyrka, men ler menlöst när en biskop gladeligen hänger över kristna symboler i en kyrka. Finns det uppriktigt någon som begriper? Och vart går en lutheran som söker sin kyrka?²

Tomas Appelqvist som är lektor i religionsvetenskap vid Karlstads universitet skriver i en debattartikel i GP: "Svenska kyrkan antar alltfler av den medeltida påvekyrkans kännetecken där högavlönade biskopar håller varandra om ryggen för att säkra en viss politisk visions ställning i samhället." Appelqvist menar också att målet som kyrkan ställt upp verkar vara att behålla så många medlemmar som möjligt "genom engagemang i samhällsfrågor" samt att kyrkans val leder till "att splittra kyrkan och skynda på utträdena."³

Ulf Jonsson är docent i religionsfilosofi och chefsredaktör för Signum. Han recenserade i nummer 3 år 2012 Antje Jackeléns herdabrev *Gud är större*. Han rekommenderar hennes herdabrev som ett synnerligen läsvärt herdabrev. Han tar också upp debatten om politiseringen av den Svenska kyrkan enligt följande utdrag:

Det är knappast någon hemlighet att de senaste decenniernas utveckling inom Svenska kyrkan av många uppfattats som präglad av en tiltagande politisering och teologisk förflackning. Inte så få menar exempelvis att Svenska kyrkans tystnad i abortfrågan och det snabba beslutet häromåret om könsneutrala äktenskap är en del av den utvecklingen. Jackelén är däremot övertygad om att

¹ Ludvigsson, Maria. *SvD*, "Politik före Gud i biskopsbrev," 2014-07-27.

² Ludvigsson, Maria. *SvD*, "Vem begriper Svenska kyrkan," 2015-10-02.

³ Appelqvist, Thomas. *GP*, "Kyrkans politisering luckrar upp den sekulära staten," 2016-08-19.

Svenska kyrkans utveckling bör uppfattas på ett annat sätt. Hon beskriver Svenska kyrkan som en spjutspets som går före i utvecklingen, utifrån tanken att andra samfund kommer att följa efter så småningom. Framtiden får utvisa om hon får rätt. Före egen del betvivlar jag det, åtminstone på det stora hela taget. Vad jag däremot inte betvivlar är att biskop Antje har skrivit ett av de mest läsvärda biskopliga herdabreven i Sverige på åtskilliga år.⁴

Den här typen av synpunkter som Maria Ludvigsson, Ulf Jonsson och Tomas Appelqvist har tagit upp har jag även mött från olika studenter under mina teologistudier och utifrån denna förförståelse kommer det vara intressant att studera hur herdabreven förhållit sig till denna utveckling.

Människor har delvis valt andra andliga vägar idag och besöksnivån har gått ner i Svenska kyrkan. Medlemstalen är dock fortsatt mycket höga och klart över hälften av befolkningen är fortfarande medlemmar. Hur har då de olika ledarna tagit till sig detta och vilka åtgärder har de tagit upp att de skall fokusera på? Jag vill studera och analysera de valda herdabreven för att bedöma ifall ärkebiskoparna förändrat sitt sätt att utarbeta sina herdabrev med utgångspunkt från herdabrevspraxis samt hur påverkade de blivit är av sekularism.

1.2 Syfte med uppsatsen

Syftet med uppsatsen är att kartlägga och analysera ärkebiskoparnas herdabrev som de skrev som biskopar från Olof Sundby till dagens ärkebiskop Antje Jackelén för att bedöma i vilken mån de påverkats av sekularismens utbredning i samhället samt herdabrevspraxis och arbetsbeskrivning för biskopar när de skrivit sina herdabrev.

1.3 Frågeställning

Min frågeställning är: Har ärkebiskoparnas respektive herdabrev påverkats av sekularismen i Sverige?

I samband med detta formuleras också två underfrågor:

1. Har varje herdabrev följt herdabrevspraxis för att skriva dessa brev?
2. Hur har arbetsbeskrivningen påverkat deras herdabrev?

1.4 Metod

Jag har läst de olika herdabreven med utgångspunkt från herdabrevspraxis och Sommervilles definition på sekularism. Att jag valt hans definition redovisar jag i kapitel 1.10 där jag

⁴ Jonsson, Ulf. *Signum*, ”Herdabrev från Lund,” nummer 3, 2012.

presenterar olika forskares syn på såväl sekularism som sekularisering. Jag fann då att Sommervilles definition är den mest heltäckande såväl vad gäller sekularism som skillnaden mellan sekularism och sekularisering. Detta har också inneburit att jag enbart använder termen sekularism och inte sekularisering. Sommerville presenterar sin definition i fem delar: Differentiering, Institutioner, Aktiviteter, Mentalitet och Samhälle. Jag kommer senare redovisa min analys med utgångspunkt från dessa delar i kapitel 3.

I kapitel 1.9 presenteras herdabrevspraxis och två definitioner på herdabrev. De olika herdabreven är lästa med utgångspunkt från denna praxis och definitioner i syfte att se ifall breven successivt förändrats under de olika ärkebiskoparna. Resultatet från läsningen med utgångspunkt praxis och definition presenteras i kapitel 3.

Arbetsbeskrivning gällande ämbetshavarna framgår av kapitel 1.10. Den är hämtad från Biskopsmötet 1990, vilket är den senast beslutade för samtliga valda herdabrevsförfattare relativt nära eller efter de alla trätt till. Jag menar att det är rimligt att denna borde påverkat respektive författares herdabrev eftersom beskrivningen bör ses av dessa som huvudfokus i sitt ledarskap. Detta i synnerhet då det visat sig vara sällsynt att denna arbetsbeskrivning förändras över tid. Dess föregångare är från 1955 som var inriktad på präster och dess ämbetsplikt och efter 1990 års arbetsbeskrivning har först 2014 beslutats om en efterföljare. Analys framgår av kapitel 3.

Uppsatsen utgår från en induktiv metod med utgångspunkt från en empirisk syn vid läsning av herdabreven. Läsningen har skett med utgångspunkt från Sommervilles definition samt herdabrevspraxis men det har även varit viktigt att studera arbetsbeskrivningen och dess inverkan i syfte att besvara underfråga två.

Uppsatsen utgår från ett internalistiskt perspektiv, att tolkningen i denna uppsats baseras på vad författarna i herdabreven presenterar. Detta är en kvalitativ och tolkande studie. Reliabiliteten och validiteten påverkas på ett positivt sätt eftersom läsningen av de olika breven skett utifrån Sommervilles sekularism definition och utifrån praxis och definition av herdabrev.

1.5 Teori

Jag kommer använda mig av Sommervilles definition av sekularism som bedömningsgrund

av om och i vilken utsträckning herdabreven påverkats av sekulariseringen i samhället. Dessutom utgår jag från Aggedal&Nilssons samt Pleijels definitioner på herdabrev för att kunna tolka ifall praxis för de nämnda herdabreven har påverkats av sekulariseringen.

1.6 Avgränsningar

Ämnet är mycket stort och för att kunna hantera det har jag valt att avgränsa uppsatsen enbart till att utgå från de berörda herdabreven.

Egentligen skulle analys och slutsatser även ställas mot Svenska kyrkans mål och resultat under samma period. Även hur deras verksamhetsplan har förändrats och vilken målpuppfyllelse Svenska kyrkan har avseende sina mål och då jämföra ärkebiskoparnas olika perioders utveckling. Det finns tyvärr inte tid och resurser för detta och uppsatsen avgränsas från detta.

1.7 Material

Kyrkoordningen för Svenska kyrkan reglerar bl.a. vad ett herdabrev är enligt följande:

”Skrivelse som biskop vid tillträdet av sitt ämbete offentliggör och vari han bl.a. framlägger sin uppfattning i de viktigaste kyrkliga frågorna. Samma källa informerar att det tidigaste svenska herdabrevet dateras 1758 och att dessa brev riktar sig främst till stiftets präster, diakoner, anställda och lekmän eftersom de ofta används som styrdokument exempelvis i församlingsinstruktionen (FIN).”⁵

Material jag utgår ifrån är de sex herdabreven som är skrivna av Sveriges ärkebiskopar sedan 1972, dvs. Sundby, Werkström, Weman, Hammar, Wejryd och Jackelén.

1.8 Forskning på sekularism

Jag har valt att studera ett antal forskares definition på sekularisering och sekularism. Ordningföljden på hur de olika forskarna presenteras utgår från utvecklingen av sekulariseringsteori till begreppet sekularism som Sommerville uttolkat det. Han tydliggör också att forskare normalt använt begreppet sekularisering endast i betydelsen motsats till religion istället för Sommersvilles egen heltäckande definition av sekularism.⁶

⁵ Skårstedt, Per. *Postmodernism in the Church of Sweden*, s. 10-11.

⁶ Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 195.

I boken *Secularization* nämns ”secularism” som enligt Turner första gången definierades av George Holyoake (1817–1906). Han definierade termen som att sekularism enbart skulle ses som en social riktning och utan någon form av kritik mot religion. Holyoake menade att människornas liv kunde bli avsevärt förbättrade enbart via sekulära medel och att vetenskapen på ett perfekt sätt skulle tillföra vägledning för detta samtidigt som religionen heller inte behövdes för att forma och leva efter etiska regler.⁷

Sekulariseringen i Västeuropa växer sig inte starkare enligt Turner. Han menar också att så fort som kyrkan blivit skild från staten så kommer det resultera i en pluralism som leder till en kontinuerligt ökad kyrklighet. Turner presenterar ett exempel från Holland där enbart 27% var ”icke religiösa.” Detta grundar sig på statistik från International Social Survey Data från 1991. Närvaron på gudstjänster i Holland minst varannan vecka är fortfarande på hög nivå för alla kyrkomedlemmar även om den gått ned från 67% (1970) till 43% (1991).⁸

Rob Warner anser att klassisk sekulariseringsteori i Västeuropa innebär att religionens ”död” var sociologiskt förutbestämd och kulturellt oundviklig beroende på utvecklingen av den moderna världen. Detta leder i sin tur till att religioner marginaliseras och går från publikt inflytande till personlig sektor och övertygelse.⁹

Warner menar att sekulariseringsprocessen grundade sig på fyra sociala processer: religiös pluralism, individualism, rationalism och byråkrati samt strukturalism. Dessa faktorer tillsammans ledde till den minskande religiösa betydelsen i den moderna framväxten.¹⁰

Warner menar att ifall de ovan nämnda fyra sociala processerna skulle ”ta över” efter religionerna finns det en risk att de skulle uppfattas som irrationella och vidskepliga eftersom dessa processer då skulle kunna ses som en typ av religion som grundar sig på förnuftet och är fundamentalistisk. Dessutom kritiserar Warner perspektivet med att sekulariseringsteorin varit helt fokuserad på Europa och kritikerna menar att den europeiska utvecklingen betraktats som normativ för hela världen. Sekulariseringsteorin anses dessutom negligera förändringar som

⁷ Turner, Bryan, S. *Secularization*, s. xxii.

⁸ Turner, Bryan, S. *Secularization*, s. 37-40.

⁹ Warner, Rob. *Secularization and Its Discontents*, s. 2.

¹⁰ Warner, Rob. *Secularization and Its Discontents*, s. 32.

pekar på religionernas återkomst. Warner uttrycker också att man kan tolka det som händer som att sekularisering är på tillbakagång till förmån för olika religioner. Kritiker menar enligt Warner att sekulariseringsfokus leder till en ideologisk agenda och då inte kan bemöta teologiska slutsatser och blir då mer en partsinlaga än en objektiv forskningsteori.¹¹

Luckmann (1967) och Simmel (1955) representerar två skilda sekulariseringsteorier. Luckmann menar att individorienterad religion eller religiositet är privat och ingår ej i den offentliga sfären vilket leder till att den inte påverkar det offentliga rummet. Simmel menar också att den individorienterade religionen är privat men pekar på att de individreligiösa samlade åsikter blir betydelsefulla på ett kulturellt plan vilket i sin tur leder till en påverkan på det offentliga rummet.¹²

Enligt Brown och Callum blev länderna i Västeuropa successivt sekulariserade. De beskriver också att vi gick in i en ny fas på 1980-talet och hur då sociologerna börjat förlora tilltron till sekularisering med det framtida förnuftsamhället som ledstjärna. De argument som tas upp är att modernitetsprojektet syftade till att kyrkan skulle tappa sin dominerade ställning och även sin religiösa auktoritet. Detta har nu inträffat och samtidigt har en ny form av andlighet vuxit fram i det västerländska Europa. Denna består av ett antal olika icke kyrkliga rörelser. Detta har sammantaget lett till ett ifrågasättande av om sekularisering som rättesnöre är giltigt eftersom många är troende utan att tillhöra någon institutionell kyrka eller något annat samfund. Callum och Brown pekar också på att det moderna England haft en ny utveckling. De påvisar genom statistik från 1940- och 1950 talet den största tillströmningen till aktivt deltagande i kyrkan sedan 1850-talet.¹³

Anthony Carroll har i sin bok *Protestant Modernity Weber, Secularisation and Protestantism* beskrivit att den västerländska sekulariseringsteorin är nära knuten till hur det moderna samhället utvecklats. Han menar att utvecklingen av nya vetenskapliga metoder, förändrade politiska lösningar och ny ekonomisk teori samt religiösa och kulturella ändringar beroende på reformationen, renässansen och den franska revolutionen har moderniserat länderna. Man

¹¹ Warner, Rob. *Secularization and Its Discontents*, s. 41-42.

¹² Lövheim, Mia och Margareta Nordin. *Sociologiska perspektiv på religion i Sverige*, s. 54-55.

¹³ Brown, Callum. *The Death of Christian Britain: Understanding Secularisation, 1800-2000*, s. 29.

har gått från feodala samhällen till moderna kapitalistiska samhällen. Detta har successivt lett till en splittring mellan den publika sfären och en personlig privat sfär som innefattar individernas intressen. I denna modell betraktas då religion tillhöra den privata sfären.¹⁴

Peter Berger menar att de som försvarar sekulariseringsteorin har helt koncentrerat sig på trender och inte vad som händer i världen. Han menar att antagandet att vi lever i en sekulariserad värld är felaktigt och hävdar att den tvärtom är extremt religiös och mer än den någonsin varit. Han menar att Västeuropa är undantaget och det kan också diskuteras eftersom det som hänt är att religionen fortfarande är mycket stark men har tagit sig andra uttryck och till avsevärd del lämnat de institutionella kyrkorna till förmån för andra alternativ enligt Berger. Han påpekar också att de sista decennierna har vi noterat en stor ökning av kristenhet i synnerhet i Latinamerika, Afrika och Sydostasien.¹⁵

Carroll nämner också Karel Dobbelaere och hans definition på sekularism. Dobbelaere beskriver den som tre dimensioner: 1. En tendens till att individuell tro och fromhet minskar i kvantitativa och kvalitativa termer, 2. Kyrkornas och religionernas minskade roll i det publika samhället samt 3. Förändringen i religionen själv genom att försöka anpassa sig till det offentliga. Detta försvagar axiomet att kyrkan har den exklusiva och enda sanningen.¹⁶

Susanna Lee menar att i synnerhet på 1800-talet i Europa var sekularisering en teori som ivrigt diskuterades och det forskades på. Den sågs som en intellektuell klarhets kod och innefattade andlig tomhet eller som förnuftets seger över tro och religion. Lee för också en diskussion om att en värld utan Gud inte innebär en värld utan oförklarliga krafter utan kan innebära en värld där Gud förflyttat sig till andra platser.¹⁷

Steve Bruce presenterar sin definition på religion och den innefattar dels institutioner som grundar sig på existensen av övernaturliga inslag med utgångspunkt från Gud eller som författaren uttrycker det opersonliga processer med ett moraliskt syfte såsom hinduism, buddhism och karma, dels i form av aktiviteter och slutligen även tro. Bruce menar att

¹⁴ Carroll, Anthony. *Protestant Modernity Weber, Secularisation and Protestantism*, s 1-2.

¹⁵ Berger, Peter. *The Desecularisation of the World: Resurgent Religion and World Politics*, s. 19-20.

¹⁶ Carroll, Anthony. *Protestant Modernity Weber, Secularisation and Protestantism*, s. 22.

¹⁷ Lee, Susanna. *A World Abandoned by God, Narrative and Secularism*, s. 173.

sekulariseringsteorin är tänkt att förklara den stora förändringen i social struktur vad avser religion och kultur. Med det menar författaren förskjutningen av religion från att vara en mittpunkt i mänskligt liv till något privat och perifert.¹⁸

Bruce uttrycker att om sekulariseringsteorin beskriver förändringen på ett acceptabelt sätt så innebär det att andra ej sekulariserade länder kommer utvecklas på samma sätt. Samtidigt menar han att historien aldrig upprepas. Sekulariseringsteorin tydliggör att religionens nedgång i väst är en konsekvens av sociala förändringar som vi kallar modernisering.¹⁹

Med utgångspunkt från sin definition av religion ansluter sig Bruce till Bryan Wilsons definition på sekularisering vilken innefattar det successiva bortfallet av religiösa institutioner, skiftet från religiös till sekulär kontroll av ett antal sociala aktiviteter och funktioner, förändring hos människor där det andliga religiösa medvetandet förändrats till en empirisk rationell inriktning och att människor lägger mycket mindre tid och resurser på det övernaturliga.²⁰

John C. Sommerville menar att forskare normalt använder ordet sekularisering endast i betydelsen motsats till religion. Istället borde begreppet sekularism som han delar upp i delarna differentiering, institutioner, aktiviteter, mentalitet och samhälle användas.

Sommerville menar att under de senaste fyrtio åren har andra forskare varit på det klara med att sekularisering inte är en enhetlig process. Man har då antingen talat om olika processer såsom minskning, mindre engagemang eller rationalitet. Alternativt har man diskuterat i form av analys av ex. struktur, kultur, organisation och individ. Sommerville har då format en syntes av dessa och utvecklat sin definition av sekularism.²¹

Sommerville uppdelning av sekularism i fem delar förtydligas nedan med vad varje del fokuserar på:

Differentiering: När vi talar om sociala strukturer eller samhällen med hänsyn till deras symbolsystem är sekularisering detsamma som differentiering och uttolkas som att separera

¹⁸ Bruce, Steve. *Secularization*, s. 1.

¹⁹ Bruce, Steve. *Secularization*, s. 3-4.

²⁰ Wilson, B.R. *Religion in Sociological Perspective*, s. 149.

²¹ Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 195-196.

de religiösa aktiviteterna från andra aktiviteter.²²

Institutioner: Här menas att sekularisering innebär att transformera en institution som ansetts som religiös till något som inte uppfattas som religiöst. Med det menar han exempelvis att skolan som under många år drevs av kyrkan successivt fick staten som ny huvudman och i modern tid kommuner som huvudman.²³

Aktiviteter: Sekularisering betyder då att aktiviteter transfereras från institutioner av religiös karaktär till någon med annan inriktning och utan samma karaktär. Här menar författaren att listan av sådana aktiviteter kan göras mycket lång eftersom i princip ingenting egentligen enbart är sekulärt utan kan också vara en del av en religion.²⁴

Mentalitet: Sekularisering innebär en signifikant förändring från en ultimat uppfattning till proximativ dito. Detta kan då innebära en öppen icke tro eller mycket tydligt tvivel.²⁵

Samhälle: Sekulariseringen av ett samhälle är inte samma sak som sekulariseringen av en befolkning. För forskare hemmahörande inom sociologin betyder samhälle en struktur eller en process. Det kan innebära att ett samhälles uppbyggnad och regler styrs sekulärt medan befolkningen samtidigt har en religiös tro. Ett sekulärt samhälle kan då ha en befolkning som samtliga har en religiös tro.²⁶

Sommerville skriver att termen ”sekulär” enbart kan användas som ett entydigt begrepp i jämförelse med religion som en kategori. Vanligtvis används termen som kontrast mot en specifik religion såsom kristendom. Då fungerar det inte eftersom det är i princip omöjligt anser författaren att definiera kristendom till allas belåtenhet. Vill man diskutera avkristnande måste man uttrycka detta specifikt och exempelvis härleda det till gudstjänstnärvaro. Man kan också finna att religion ökar hos befolkningen samtidigt som sekularisering ökar inom sociala institutioner. Sommervilles uppdelning i fem delar leder till att vi kan finna både avkristnande och ökat kristnande beroende på vilken del vi väljer att analysera. Forskare

²² Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 196.

²³ Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 197.

²⁴ Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 197.

²⁵ Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 197.

²⁶ Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 198.

använder ofta termen sekularism som ett uttryck för frånvaro av religion. Sommerville menar däremot att sekularism uttrycker rationalism i ett samhälle men eftersom den inte tar hänsyn till de olika delarna i hans definition kan begreppet sekularism inte fungera vetenskapligt eftersom det då är ett för oprecist verktyg för forskare att använda.²⁷

De presenterade forskarna kan delas upp i tre delar: 1. Forskare som beskriver hur det kom sig att sekulariseringen växte fram och som också pekar på att världen inte kan ses som sekulariserad även om Västeuropa är det, 2. Forskare som utarbetat verktyg som bättre kan förklara den mångfacetterade bilden av sekularism. Här syftar jag i första hand på Warner, Dobbelaere och i viss mån Simmel, samt 3. Sommervilles definition på sekularism som jag valt att utgå ifrån vid läsningen av herdabreven. Detta beror på att denna definition i fem delar ger verktyg som både bedömer ökad sekularisering och ökad religionspåverkan. De fem områdena tillför ett helhetsperspektiv och mer förfinade verktyg som i sin tur ger möjligheter till mer precisa bedömningar. Ett konkret exempel är hur Sommerville beskriver delen samhälle som ett av hans fem kriterier. Där förtydligar han skillnaden mellan samhälle och befolkning och att sekulariseringen av ett samhälle inte är samma sak som sekulariseringen av en befolkning.

1.9 Herdabrev-praxis och definition

I en bok utgiven av Stiftshistoriska sällskapet i Lund med titeln *Lundabiskopar och deras omvärld* som utgavs 2006 har professor Bertil Nilsson vid Göteborgs Universitet och Jan-Olof Aggedal, teol.dr. vid Lunds universitet forskat om herdabreven från biskopar i Lunds stift under 1900-talet. De klargör praxis för ett herdabrev på följande sätt: "[...] ett offentligt brev, adresserat till stiftets präster och/eller stiftets församlingar och dess invånare, skrivet av stiftets herde antingen som en programförklaring i samband med vigningen till biskop i stiftet eller med pastorala råd och anvisningar under ämbetstiden."²⁸

En definition anpassad till dagens samhälle som Hilding Pleijel utarbetat är: "Herdabreven kan sägas vara andliga verksinstruktioner där biskopen i regel inte endast förvaltar den roll den går in i utan vill utveckla och göra den mer relevant i en ny tid."²⁹ Dessa definitioner kommer användas för att analysera ifall herdabreven förändrat sin karaktär. Analysen berör

²⁷ Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 198-199.

²⁸ Aggedal, Jan-Olof och Bertil Nilsson. *Lundabiskopar och Deras Omvärld*, s. 72.

²⁹ Aggedal, Jan-Olof och Bertil Nilsson. *Lundabiskopar och Deras Omvärld*, s. 72.

även vilka målgrupper som breven i första hand riktat sig till.³⁰

1.10 Arbetsbeskrivning biskopar-Biskopsmötet 1990

Det är viktigt att veta vad en biskop förväntas prioritera bland sina arbetsuppgifter och där spelar naturligtvis arbetsbeskrivningen en central roll. I Svenska kyrkan har arbetsbeskrivningen att vara biskop framtagits i samband med 1990 års biskopsmöte.

Anledningen till att jag valt detta biskopsmöte är att detta är det enda mötet under de valda herdabrevens tidsperiod fram till 2014 som beslutat om arbetsbeskrivning för biskopar. Före 1990 års Biskopsmöte får vi gå tillbaka till 1955, då det på biskopsmötets uppdrag utarbetades en skrift med titeln *Prästs ämbetsplikt* (1955) som var en arbetsbeskrivning³¹

Som framgår av bilaga 1 är detta en övergripande inriktningsbeskrivning. Användningen av denna typ av dokument är rimligen tänkt att utsedda biskopar arbetar vidare tillsammans med chef och sin ledningsgrupp med syfte att anpassa och konkretisera till verksamhetens verklighet. Därefter bör man utarbeta konkreta mål och aktiviteter som följs upp precis som i andra typer av organisationer. Arbetsbeskrivningen-se bilaga 1 borde med detta som bakgrund påverka respektive herdabrev eftersom den rimligen är grunden för vad varje biskop är tänkt att genomföra under sin verksamhetsperiod.

³⁰ Aggedal, Jan-Olof och Bertil Nilsson. *Lundabiskopar och Deras Omvärld*, s. 72.

³¹ Holmberg, Bengt. *Svensk Pastoralidskrift* "Från ämbete till tjänst," 2014, s.2.

2 Herdabreven-innehållsbeskrivning

Nedan följer herdabreven skrivna av Olof Sundby, Bertil Werkström, Gunnar Weman, K.G. Hammar, Anders Wejryd och Antje Jackelén och läst med utgångspunkt från de delar som berör Sommervilles definition på sekularism samt med utgångspunkt från tidigare nämnd arbetsbeskrivning och herdabrevspraxis.

2.1 Olof Sundbys herdabrev

Sundby skrev detta herdabrev 1970 i samband med att han tillträdde sin tjänst som biskop i Växjö. Två år senare utnämndes han till ärkebiskop. Boken är uppdelad i kapitlen: Att behålla och förnya, den missionerande församlingens struktur, församlingsstrategi, gudstjänsten, predikan och samexistens. Sundby menar att förnyelse är mycket viktigt och det enda som inte kan förändras är att det enligt den Augsburgska bekännelsen finns det två saker som måste fungera, att ordet rätt förkunnas samt att sakramenten distribueras enligt Jesu instiftelse.³²

2.1.1 Sekularisering

Sundby menar att kyrkan lever i en förändrad värld som kan beskrivas med orden sekularisering och pluralism. Sekularisering enligt honom innebär att många har vänt sig bort från den kristna gemenskapen, kristen tro och livsvärderingar. Pluralism definierar Sundby att den innebär att kristendomen konkurrerar på lika villkor med andra uppfattningar och livsvärderingar. Fortfarande har kyrkan mycket höga tal för formell kyrkotillhörighet och detta gäller även speciella tillfällen som dop, konfirmation, bröllop och begravning och vissa kyrkliga högtider varje år. Däremot är siffrorna för gudstjänstbesök extremt låga och tendensen är att denna utveckling tycks fortsätta. Sundby menar att regelbunden enskild bibelläsning idag är sällsynt vilket gör att Bibeln blir allt mindre känd. Sundby menar också att sättet att presentera evangeliet är föråldrat och behöver anpassas till dagens människor. Sundby menar också att kyrkans viktigaste funktion är mission där den verkar. Det innebär också att kyrkan skall se sin missionsuppgift i Sverige istället för utomlands där det redan är missionerat medan det i Sverige behövs en ny missionsvåg.³³

Sundby uttrycker att det är viktigt att skilja mellan ”kom-strukturer” och ”gå-strukturer.”

³² Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 60-61.

³³ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 32-33.

Kom i betydelsen att människor kommer till kyrkan och gå att kyrkan går ut till människorna. Sundby menar att ”kom” fungerar så länge som människor kommer till samlingar av alla slag för att höra evangelium men gör de inte det faller systemet samman. Där är kyrkan nu enligt Sundby och kyrkan måste arbeta med gå-strukturer där författaren påpekar att då är förebilden Herren själv, som ju vandrade omkring och sökte upp människor som stod utanför. Vi talar alltså enligt Sundby såväl om arbetsformer för möten och gudstjänster såväl som sättet att nå fram till människor med det kristna budskapet. Sundby menade att kyrkan måste anpassa sig till var människorna är och missionera ex. på deras arbeten, fritid, sjukvården mm.³⁴

2.1.2 Behåll och förnya kyrkan

Sundby betonar att många upplever svenska kyrkan positivt. Det beror på att den står för en tydlig moral. Han menar att detta kan skymma kyrkans huvudbudskap som är syndernas förlåtelse. Ett annat viktigt budskap är att hela tiden vara öppen för förnyelsens och nyskapelsens andemakt och att vår invärtes människa förnyas dag efter dag (se 2 Kor 4:16). Sundby skriver också att Svenska kyrkans sätt att förkunna evangelium måste ständigt förändras och anpassas till de som lever nu vilket enligt honom inte varit fallet och då är det viktigt att ständigt utvärdera vad som är rätt sätt att nå ut till människor.³⁵

Sundby menar även att rollen som pastor pastorum är mycket viktig och han betonar att även en själasörjare behöver själavård. Han anser också att man skall resa mycket i stiftet för att verka för en aktiv insats och att få medarbetarna bryr sig om varandra.³⁶

2.1.3 Församlingsstrategi

Sundby hävdar att man borde tillsätta en strukturkommitté och förutsättningslöst kartlägga och analysera hur man arbetade, vända på alla stenar och bygga ett sätt att jobba som även innefattar en gå-strategi. Det avgörande skall vara att tjäna kyrkans grundläggande målsättning och förmedla evangelium till människor. Han anser att kyrkan var väldigt förändringsobenägen och hållit fast vid sätt att agera och nå ut som var otidsenliga. Han menar att former och strukturer som en gång skapades som redskap skall avlösas av nya verktyg när de gamla sätten att agera inte längre fungerar.³⁷

³⁴ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 42.

³⁵ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 19.

³⁶ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 9-10.

³⁷ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 60-61.

Sundby beskriver ingående vilket faktaunderlag som behöver tas fram innan man startar sin verksamhetsplanering. Detta skall göras via inventering och analys av befintlig verksamhet, överläggningar med anställda, förtroendevalda och gruppleddare, utfrågning av referensgrupper, samråd med olika verksamhetsorgan inom den borgerliga kommunen (vad väntar sig ex, socialnämnden ifråga om diakonala insatser från församlingens sida?) Här pekar han på enkäten bland 900 socialnämnder i landet som avslöjade förvånansvärt stora förväntningar i fråga om diakonala insatser och samarbete med diakoni-socialvård. I det fortsatta arbetet med verksamhetsplanen skall man diskutera lokal- och personalplanering. Sundby ger också exempel på grund-, delmål och aktiviteter.³⁸

2.1.4 Predikan

Sundby menar att predikan har mycket stor betydelse. Det finns stort behov av en levande förkunnelse och att själv beskriva hur man upplever nåden, glädjen och saligheten.

Sundby tar upp tre saker att bli bättre. 1. Klättra ner från predikstolen och möt den numera lilla skaran på samma nivå. 2. Försök komma till tals med människorna. Kyrkan behöver få synpunkter, invändningar och reaktioner från människor för att bättre kunna nå ut med evangelium. Utan kännedom om vad som rör sig i människors hjärtan är det svårt att predika för dem. 3. Försök komma allt närmare Gud i hans Ord och leva i och av det. Evangeliet behöver nå ut från personer som lever i en världslig kallelse och inte är anställda i kyrkan. Sundby uttrycker också att det inte finns någon kristen förkunnelse som når så långt som lekmanavittnesbörden som sker ute på arbetsplatser och i social gemenskap.³⁹

Sundby avslutar sitt herdabrev med orden: ”Att vara kristen är att med tillförsikt och frimodighet se framåt och gå mot frälsningens fullhet, mot ljuset, friden och saligheten.”⁴⁰

2.2 Bertil Werkströms herdabrev

Bertil Werkströms herdabrev utgavs 1976 och inleds med bibelcitatet: ”...likväl är jag här bland eder såsom tjänare.” (Luk 22:27) för att tydliggöra för kyrkans medarbetare, frivilliga, medlemmar och omvärld vad Werkström ville med kyrkan. Författaren menade att inom kyrkan är det mycket viktigt att stödja och hjälpa människor och detta är en uppgift för både

³⁸ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 68.

³⁹ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 90-93.

⁴⁰ Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*, s. 99-100.

den enskilda människan som kyrkan som helhet. Herdabrevet har stort fokus på själavård och diakoni och även hur på ett bättre sätt kunna stötta medlemmarna i kyrkan och andra på deras resa genom livet.⁴¹

2.2.1 Själavård

Själavård är en av kyrkans viktigaste uppgifter och har samtidigt inte den framträdande plats i kyrkans uppgifter som den borde ha. Dessutom är utbildningen med fokus på själavård alltför bristande. Vad är själavård? Bertil Werkström presenterar sju karakteristiska drag:

1. Den utgår från Kristus och sker på hans uppdrag. Kristus är alltid närvarande i kontakten mellan två människor. Själavården syftar alltid till att föra människorna samman med Kristus. Den vänder sig i första hand till de som genom sina skuldupplevelser tycker de är totalt avskärmade från Kristus.
2. Själavård riktas alltid till den enskilda människan. Den kan ske i grupp men det är även då fokus på den enskilda människan, som är Guds skapade avbild och som lyfts fram för att stå till svars och få förlåtelse.
3. Själavård skall vara en bra blandning av förkunnelse, samtal och dialog med den enskilda människan. Lyssnandet är viktigt för att kunna förstå den andres situation och för att kunna bidra på ett proaktivt sätt.
4. Själavård riktar sig till hela människan såväl kropp som psyke.
5. Målet är att föra tillbaka människan till gemenskapen med Gud och medmänniskor.
6. Skuld känslor kan grunda sig på något faktiskt men också vara ogrundade och överdrivna. Detta måste också hanteras på ett ansvarsfullt sätt. Werkström refererar till Martin Bubers definition: ”Existentiell skuld uppstår när någon kränker en mänsklig eller gudomlig ordning som han i sitt väsen känner och erkänner som ett fundament i livet.
7. Det finns en ond och destruktiv makt i tillvaron och Gud är i ständig kamp mot denna onda makt. Själavård är först och främst en uppgift för prästen, men hen har inte ensamrätt. Varje kristen har genom dopet blivit kallad till att hjälpa andra med tröst och samtal.⁴²

⁴¹ Skårstedt, Per. *Postmodernism in the Church of Sweden*, s. 22-23.

⁴² Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 21-24.

Bikten är skyddad av sekretess men det finns även andra samtal och de består av två delar, bekännelse av skuld och förlåtelse. Enligt Werkström härstammar detta från när Jesus sände ut sina apostlar med uppdrag att förlåta människors synder, bota sjuka, uppväcka döda och driva ut onda andar. De utsända skulle alltid tänka på hela människan, d.v.s. kropp, själ och ande. Werkström menade att bikten är en naturlig fortsättning efter dopet. Dopet i sin tur symboliserade förr i tiden då kroppen sänktes ner i vattnet att den syndiga människan dog och en ny människa som var nyfödd i Kristus uppstod enligt Werkström.⁴³

Författaren uttrycker att för att lyckas med att öka själavården fordras att prästens roll som själasörjare prioriteras, tydliggörs och dokumenteras. Dessutom behöver andra sysslor till en del lämnas över till andra medarbetare och lekmän. Slutligen menar Werkström att fortbildningen i själavård vad gäller andlig vägledning krävs. Syftet är att utövarna skall bli bättre på att meditera, lyssna och erbjuda medkristna en personlig själavård.⁴⁴

2.2.2 Diakoni

All själavård skall vara inriktad på helheten skriver Werkström. Då är det nödvändigt att den också är diakonal, med fokus på saklig omsorg om människan. Jesus predikade både evangelium och botade sjuka och hans utsända lärjungar hade samma uppdrag. Denna dubbla sändning beskriver tydligt att det alltid gäller att nå och hjälpa hela människan. Werkström menade att så har det sällan fungerat inom kyrkan. Diakonins talesmän hävdar att diakonin är svaret på det uppdrag Jesus gav till lärjungarna. Några exempel är hemma-diakoni, internationell diakoni, sjukvårdsdiakoni och evangeliserande diakoni enligt Werkström.⁴⁵

Werkström hade ett särskilt intresse för diakoni eftersom han arbetat under sex år inom en diakoninstitution. Han uttrycker att det är viktigt att tydligt definiera diakoni och ansluter sig till Svenska kyrkans diakoninämnd: ”Diakoni är omvårdnad, grundad i Kristi kärlek i syfte att

⁴³ Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 30-31.

⁴⁴ Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 37-38.

⁴⁵ Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 42-45.

hjälpa människan i hennes olika livssituationer och göra det möjligt för henne att frigöras till tro och tjänst.”⁴⁶

2.2.3 Hur utvecklas diakonin framöver?

Här nämner Werkström några faktorer som inte går att styra över: att Gud ständigt griper in i historien och att den onda makten i tillvaron fortfarande verkar destruktivt och nedbrytande och förstör mycket som sedan inte återuppbyggs. Författaren menar att diakoniinstitutionernas roll kommer ändras. De kommer inte vara ledare av eller ansvariga för diakonin i kyrkan utan snarare verktyg för församlingarna i sitt diakonala arbete. Omhändertagande är viktigt och även initiativ som Ny jul, Ny gemenskap och en öppen kyrka.⁴⁷

Werkström menar att kyrkan genom diakonin skall erbjuda små lokalt baserade grupper för att öka rörligheten och engagemanget och bli ett bra komplement till vården i samhället. Werkström skriver att diakonin kommer förändras till en flexiblare och total dito med inriktning på hela människan och med alla församlingens medlemmar engagerade.⁴⁸

Werkström avslutar sitt herdabrev med att nämna att Jesus såg sig själv som en tjänare tillsammans med sina lärjungar och att det måste vara tjänst tillsammans i respekt för varandra och varandras uppfattning och där kyrkan aldrig får överge sin särskilda uppgift att vittna om Kristus.⁴⁹

2.3 Gunnar Wemans herdabrev

Gunnar Weman (1932-) föddes i Uppsala där han också växte upp. Han blev biskop i Luleå stift 1986 och lämnade den befattningen när han utsågs till ärkebiskop 1993. Han var starkt engagerad i gudstjänst och evangelisation och drev aktivt frågan om skilsmässa mellan stat

⁴⁶ Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 50.

⁴⁷ Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 53-54.

⁴⁸ Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 59-60.

⁴⁹ Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*, s. 64-66.

och kyrka. *Ut ur guldburen* skrevs 1996 i samarbete med Missionsförbundets Lars Lindberg och är det som kommer närmast ett herdabrev enligt Per Skårstedt.⁵⁰

Denna bok är skriven i övertygelsen att Gud kan förvandla sin kyrka enligt författarna och att det ofta börjar i den lokala församlingens liv. Förnyelsen behöver börja i gudstjänst, diakoni och gemenskap. Titeln uttyds i boken enligt författarna att Svenska kyrkan är i guldbur vilket innebär att den är fångad av sitt och människornas välstånd. Här menar boken att kyrkan måste undvika det ytliga och våga vara en profetisk kyrka som är stadd i uppbrott.⁵¹

Moderna människor har enligt författarna svårt att tro på Gud av olika anledningar såsom intellektuella invändningar mot gudstron, negativa erfarenheter av troende människors sätt att leva, personliga upplevelser av kristna som är trångsynta, besvikelse över kyrkans passivitet i aktuella frågor om rättvisa, miljö och fred.⁵²

Sekularisering har enligt författarna haft en stor påverkan på Svenska kyrkan. Boken tar upp om svenska folket har blivit sekulariserat eller är oevangeliserat. Den beskriver att på 1970-talet gjorde en grupp från olika kyrkor i världen ett besök i Sverige för att bedöma Svenska kyrkans utveckling. Enligt Weman fann gruppen att Sverige var ett oevangeliserat land och ansåg att kyrkorna i Sverige blivit en del av konsumtionssamhället. Svenska kyrkan såg sig själv som en del av systemet och det primära enligt gruppen att varje ny generation skall få höra evangeliet var inte prioriterat i Sverige!⁵³

2.3.1 Är Sverige sekulariserat och oevangeliserat

Författarna anser att Sverige är såväl sekulariserat som oevangeliserat. Många människor nöjer sig med ett religiöst lagom. Förr kunde en äldre människa som pensionär knyta an till kyrka och gudstjänst genom det hen ägde av troserfarenhet. Idag har många en begränsad religiös referensram och har svårare att hantera livsfrågor enligt boken. Många människor i vårt avkristnade land vill vara religiösa på ett personligt sätt. Detta kan ses som anonym religiositet eller privat religion. När det gäller anonym religiositet skiljer sig inte den svenska

⁵⁰Skårstedt, Per. *Postmodernism in the Church of Sweden*. s. 24.

⁵¹Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 1-17.

⁵²Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 27.

⁵³Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 28.

befolkningen från det övriga Europa. De allra flesta menar författarna funderar över livets mening och många har en vag föreställning om något slags gud, ande, livskraft.⁵⁴

Kristendomens tillbakagång och Sveriges sekularisering förklaras med modernismen, individualismen och själviskhet, tidsanda, materialism samt att stat och landsting tagit över många av kyrkans tidigare funktioner enligt boken. Människor blir bortstötta enligt författarna om de vittnar om sin tro och det uppfattas lätt som om de kristna uppträder med självgodhet och aggressivitet. Det andra problemet är att kyrkans medlemmar är alldeles för blyga för att i ord och handling säga något om sin kristna tro. Den svenska kyrkan behöver en teologi som förnyas. Boken förespråkar en profetisk teologi vilket innebär att kritiskt granska både kyrka och samhälle med Guds ord och med den kristna bekännelsen som främsta kriterium.⁵⁵

Författaren beskriver att kongolesiska missionärer var på besök i Göteborg enligt nedan och de menade att det ömsesidiga utbytet huvudsakligen handlade om att ge dem pengar istället för att ha handlat om personlig och andlig gemenskap. De tog också upp varför de rika länderna aldrig frågar om deras sätt att evangelisera som ju är framgångsrikt. De nämnde också att de uppfattade Svenska kyrkans församlingar som byråkratiska och tungrodda och förkunnelsen alltför intellektuell och inåtvänd. De undrade varför inte församlingarnas medlemmar evangeliserar genom att bjuda in grannar och vänner till gudstjänsten. Kyrkans ömsesidiga utbyte skall väl inte bara handla om pengar och materiellt stöd utan främst om andlig och personlig gemenskap och varför ber ni inte mer för era medmänniskor och evangelisationen? En av missionärerna framförde: ”It is well educated, well established – and well isolated.”⁵⁶

Svenska kyrkan har en lång och plågsam process framför sig för att ta sig ur guldburen enligt författarna. Man konstaterade på en konferens hos Svenska kyrkans mission att de institutionella kyrkorna är ett tomt skal och att Sverige är ett missionsfält. Förändringar förutsätter en vilja att se situationen som den ser ut och vara beredd att lämna en del av traditionerna bakom sig. Den traditionella överhetskyrkan måste dö och lämna plats för förnyelse och ny födelse.⁵⁷

⁵⁴ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 33-35.

⁵⁵ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 61-62.

⁵⁶ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 73-75.

⁵⁷ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 83.

2.3.2 Evangelisation genom den Heliga Anden

Författarna menar att Jesu missionsbefallning eller dopbefallning. (Matt 28:18-20; Mark 16:15-18; Luk 24:46-49; Joh 20:19-23; Apg 1:6-8) är grunden för att bli troende. De första kristna levde i Anden enligt boken vilket enligt författarna betyder att mission är kyrkans existensberättigande. Det avgörande är inte överskridandet av geografiska gränser utan överskridande av gränser mellan tro och otro.⁵⁸

Mission består av tre dimensioner enligt författarna: Vittnesbörd, tjänst och gemenskap medan evangelisation är arbetet att i kamp mot det onda bära vidare glädjebudet om Guds frälsning i Jesus Kristus. Det är Anden som vittnar och förkunnar genom lekmän och präster enligt boken. Den avgörande fasen i evangelisationen äger rum i människors vardag och gudstjänsten skall inte enbart gälla de troende utan man skall tänka på och be för sina medmänniskor som inte är där enligt författarna.⁵⁹

Boken tar upp en undersökning om hur kristna människor blir omvända och enligt den är det huvudsakligen tre modeller som gäller: 1. Den radikala omvändelsen 2. avgörelsen, dvs. att en ung människa som fått en kristen fostran i sin familj säger ja till sitt eget kristna liv och blir en kristen. 3. En mognadsprocess över tid.⁶⁰

Författarna tar också upp att diakonens uppgift är att inspirera och samordna de lekmän som vill delta i hem- och sjukbesök, samtalsgruppens samtal, lekmanutbildning och bönegrupp. Prästen är enligt boken inte kallad till att evangelisera. Evangelisationen äger rum i vardagen. Lekmännen har det grundläggande missions- och evangelisationsuppdraget medan prästens roll är främst att ta hand om den samlade församlingen enligt författarna.⁶¹

De avslutande orden i boken är att guldburen för svensk kristenhet är att vi så lätt nöjer oss med det som är idag. Den stora utmaningen är att komma ur den andliga självbelåtenheten. Nyckelord är att se, sedan bedöma och slutligen handla enligt författarna.⁶²

⁵⁸ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 86.

⁵⁹ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 101-102.

⁶⁰ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 128.

⁶¹ Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 135-139.

⁶² Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*, s. 146-150.

2.4 KG Hammars herdabrev

Hammars herdabrev skrevs 1997 och mottogs med blandade känslor av stiftets medarbetare. Det innehöll ingenting om stiftets och kyrkans organisation eller om samtidsfrågorna, åtminstone inte i någon praktisk mening. Hammar vill penetrera i trons djup efter den sanning som ska göra oss fria varför han lämnar diskussionen om kyrkans organisation, strukturer och utanverk. I det personligt hållna herdabrevet där biskopen gav mycket av sig själv ville han enligt en intervju i Sydsvenska Dagbladet (1993-06-07) göra sig själv begriplig.⁶³

2.4.1 Om Gud vore GUD

Med Gud menar Hammar allt det vi säger om GUD, såsom föreställningar, gudsbilder, trossatser, dogmer, liturgier, ord mm. för att beskriva och förklara Gud. Med GUD menar han den verklighet som Gud refererar till. GUD står för helheten. Tänk om Gud vore GUD och om vi i det begreppet förde in allt vi anser borde höra hemma där. Då skulle det inte finnas något som hade med GUD att göra utanför Gud. Tron är en fråga om relation och enligt Hammar om man tar till sig den kristna gudsbilden som en beskrivning av helheten är man inte längre centrum i sitt liv utan det är GUD. Hammar menar att subjektfrågan är den religiösa grundfrågan Det är den all andlighet handlar om och då även kyrkliga aktiviteter. Kan den Gud som är tillvarons subjekt också bli subjektet i livet? Paulus uttryckte det: ”Jag lever fast inte längre jag själv det är Kristus som lever i mig.” (Gal. 2:20). Hammar uttrycker att Gud är subjekt betyder inte att Gud är den som agerar i allt som sker. Guds väsen förutsätter frihet inte minst i människornas värld.⁶⁴

2.4.2 GUD bortom Gud

Hammar menar att GUD alltid är bortom Gud och aldrig detsamma som Gud. Gud måste vara öppen mot oändligheten och vara bärare av transcendens. Inser man inte att Gud inte bor i GUD blir resultatet lätt att människor tar avstånd från Gud för att bevara sin självaktning. Hammar uttrycker att det behövs både det gamla erfarenhetgrundande språket för Gud och ett nytt relationsorienterat. Hammar menar att människorna lever i en tid då mystik och trosrelationer baserade på erfarenheter fördjupas. Förnuftets begränsningar har nu blivit tydliga och förnuftet är inte den slutliga kontrollfunktionen för allt mänskligt och samtidigt

⁶³ Aggedal, Jan-Olof och Bertil Nilsson. *Lundabiskopar och Deras Omvärld*, s. 129-130.

⁶⁴ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 13-14.

har människorna tagit till sig att människor är mer än förnuft enligt Hammar. Förnuft och relationer bygger på mer än förnuftiga resonemang och de kan tolkas inom de språkramar som erfarenheten ger och som har sin grund av GUD bortom Gud enligt Hammar.⁶⁵

2.4.3 Gud och kärleken—om en personlig Gud

Hammar menar att Bibelns huvudbudskap är att Gud är kärlek. Den kärleken kan inte reduceras till förnuftet. Kärlekens språk är erfarenhetens språk och människans erfarenhet är vidare än förnuftet enligt Hammar som också skriver att eftersom Gud är kärlek och kärlek är en relation förstår vi Gud som relation.⁶⁶

Kan vi älska Gud frågar Hammar? Hans svar är att om Gud upplevs som en person och också ett högre väsen och en intelligens så kan Gud älskas men bara om Gud först är person, är kärlek. Hammar menar att tro på Gud är att vara innesluten, upplyst och buren av en kärlek som inte känner några gränser. Därför blir själva kriteriet på kärleken till Gud förmågan till kärlek till medmänniskor.⁶⁷

2.4.4 Gud och människan—om Gud och Guds avbild

Människan skapades till Guds avbild (1 Mos 1:26-27). En fråga Hammar ställer är om människan har kvar något av avbilden i sig? Hammar menar att människan har kommit från Gud. Enligt Hammar är Jesus människan sådan som Gud hade tänkt sig när han skapade människan. I honom ser vi vad som gäller alla. Han är skapelsens genetiska kod som upprepas i varje cell i människan. Enligt Hammar bor Gud i mitt innersta och hemligaste rum och är där förenad med människans längtan efter helhet. Hammar menar att lösningen är en inkluderande förståelse av Gud som i sin kärlek tar med alla oberoende av kvalitet.⁶⁸

2.4.5 Om Gud, gudstro och gudstjänst

Hammar uttrycker att gudstjänsten skall fokusera på mötet jag/människa och du/Gud och gudstjänstens unika karaktär måste vara mötet med Gud. Gudstjänsten måste vara mer än tankar, vända sig till så många sinnen som möjligt och rikta sig till hjärtat. Hammar skriver att tron är till för vardagslivet. Han menar att människan skall erkänna sin falska jagiskhet, synd,

⁶⁵ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 35-37.

⁶⁶ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 37-39.

⁶⁷ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 41.

⁶⁸ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 45-49.

avskurenhet från Gud och erkänna sitt totala beroende av vad Gud gjort i Kristus för att återförena människan med Gud, sitt ursprung och mål. Detta leder till ödmjukhet och som gör att ett nytt jag framträder, inte jag utan Gud i mig. Hammar uttrycker också att ju mer meditativ en gudstjänst är och ju mer delaktighet den inbjuder till desto större möjlighet har den som har svårt att förstå kyrkans språk och gudstjänstens former att uppleva ett möte med Gud.⁶⁹

2.4.6 Samtal om Gud

Den tid som varit möjlig att föreskriva hur människan skall tänka om Gud är förbi. Hammars insikt att Gud inte kan fångas in GUD, att GUD alltid är större än Gud innebär att ingen kan äga sanningen om Gud och att ingen är fri från subjektiva erfarenheter. Istället för att avskärma människor från varandra därför att deras språk för Gud är olika menar Hammar att alla behöver varandra. Ett samtal om Gud kräver mod och nyfikenhet, men också trygghet och tillit. Man måste våga tro att Gud alltid är större och också ogripbar och ett oförståeligt mysterium.⁷⁰

Hammars vision för 2000-talet är en kyrka som vill och kan samtala med människor om Gud, som empatiskt kan lyssna på medmänniskor som medvandrare på livets och trons väg. Han hoppas att kyrkan skall kunna vandra bredvid och lyssna och samtala. Han menar att Gud aldrig behöver vårt försvar eller våra argument. Gud förkunnas inte in i en annan människas liv. Gud finns där redan! Hammar tror också att Gud är sanningen, verkligheten själv och därmed sanningen om varje människas liv.⁷¹

2.5 Anders Wejryds herdabrev

Wejryds herdabrev gavs ut 1998 vilket var tre år efter att han tillträdde som biskop i Växjö stift och Han är den förste ärkebiskopen som kyrkan själv fått utnämna. Wejryd tog initiativ till Interfaith Climate Summit när han tillträtt som ärkebiskop. Detta var ett interreligiöst möte med representanter från olika religioner om jordens klimat och är en tydlig insats på att Svenska kyrkan nu även börjar fokusera på miljöfrågorna.⁷²

⁶⁹ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 60-62.

⁷⁰ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 63-65.

⁷¹ Hammar, K.G. *Samtal om Gud*, s. 66-67.

⁷² Skårstedt, Per. *Postmodernism in the Church of Sweden*, s. 31.

Wejryd är tydlig med att det är vi som står inför Gud. Inte Gud inför oss och hans valspråk är *Parate viam Domini*, alltså Bered väg för Herren, se Jesaja 40:3.⁷³

Wejryd skriver också att han ofta träffar människor som inte är troende och heller inte har en relation till Gud vilket medfört att det blivit allt viktigare med åren för Wejryd att sprida ordet. Författaren uttrycker också att ett herdabrev bör handla om de utmaningar som kyrkan har och han menar att kyrkan skall fokusera på en levande kyrkokropp med Kristus som huvud där varje lem är en del och vet om sin kallelse till resp. uppgift.⁷⁴

Wejryd skriver att vi måste våga reflektera över bibelläsning och ta till oss bibeln, Detta gör vi i alltför liten grad idag. Gud vill nå oss genom bibeln. Idag är detta inte längre en vana. Kyrkan står tyvärr för en enkelriktad kommunikation där det i princip inte går att ifrågasätta prästen enligt Wejryd och istället borde prästerna tränas i att kommunicera med andra människor i stället för att bara tala till dem.⁷⁵

2.5.1 Diakoni

Wejryd menar att diakoni inte är en verksamhetsgren som ex. besökstjänst bland de äldre eller flyktingar utan skall vara en kvalitet i allt församlingen gör som också driver oss till att möta människor i fler sammanhang och att höja kvaliteten i de möten som sker i församlingens liv. Han menar att den viktigaste insatsen är omsorg och tjänst mot våra medmänniskor. Diakonerna har ansvaret att leda och utveckla församlingens diakoni. Det är viktigt att komma ihåg att det handlar inte bara om att nå ut till människor utan att göra det tillsammans med Gud enligt Wejryd. Gud finns inte bara i kyrkan utan Gud är med i varje möte med en annan människa. Hans närvaro är oftast okänd men han verkar både genom kristna och de som sagt nej till honom enligt Wejryd. Diakonin är ett bra tillfälle för oss att ställa sig till Guds förfogande och på det sättet får Gud lättare att påverka oss. Livet som kristen handlar om att beröras av och dela med sig av Ordet. Nåden ges till den som längtar efter Kristus.⁷⁶

2.5.2 Att nå fram

Författaren menar att predikningar alltför sällan utgår från människors vanliga liv delvis

⁷³ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 9.

⁷⁴ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 13-14.

⁷⁵ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 22.

⁷⁶ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 25–28.

beroende på tradition vilket gör att de inte når fram till människorna. Tron och livet i församlingen är en mötesplats och inte ett ställe där bara en röst skall höras och ett beteende accepteras. Gudstjänster och alla möten med församlingen skall bygga på att kyrkan och dess representanter är intresserade av vad andra säger. Wejryd anser också att vi i kyrkan måste förstå att när vi inte fram beror det på oss själva. Kristet liv bygger på samhörighet, gemenskap i bön, lyssnande, upplevelse och handling och så måste församlingsgemenskapen utvecklas.⁷⁷

Wejryd hävdar att kyrkan finns för att Gud vill det. Det gjorde Gud för att Gud menade att kristna skall samlas i en trängre krets. Det kan komma att förändras och då sker det i Guds närvaro med Guds gillande. Det kommer att krävas nya prioriteringar och en klar insikt hos de som då utgör kyrkans folk att vara tjänare inte herrar. Enligt Wejryd skall kyrkan söka efter vilka nya sätt som Gud vill kyrkan skall agera efter. Kyrkan behöver en mångfaldsattityd och visa respekt för andra och verka tillsammans med den enskilda människan och inte som det har blivit överlåta mycket av utformningen till kyrkan enligt Wejryd.⁷⁸

Wejryd tar även upp enskild själavård och menar att det är viktigt att mäta den och räkna in den i kyrkostatistiken. Mål är det som mäts menar han. Bikten blir på detta sätt mer känd och det leder också till att diakoner och präster mer fokuserar på detta.⁷⁹

Att försöka övertyga människor genom argumentation har inte varit en framgångsrik väg enligt Wejryd. Tro kommer genom insikt och tron har många fler perspektiv så det går inte att se den som en diskussionsfråga. Många kristna blir som överstepräster istället för som profeterna. De ingår i etablissemanget och vill inte störas menar författaren. Det behövs mer kraft inom kyrkan att driva engagerande frågor, ex. biståndspolitik och flyktingfrågor. Flyktingengagemanget klargjorde nya frågeställningar för många av oss. Staten vet inte alltid bäst. Laglydnad är inte alltid bäst. Wejryd skriver också att ett samhälle som inte ger utrymmer för civil olydnad kan förlora sin egen moral. Det har funnits en uthållighet i kyrkfolkets missions- och biståndsenagemang som skiljer sig från samhället i övrigt.⁸⁰

⁷⁷ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 37-40

⁷⁸ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 44-45.

⁷⁹ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 46-47.

⁸⁰ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 52-55.

2.5.3 Den nya andligheten

I den nya andligheten väljer varje individ och söker utifrån det överordnade målet att individen själv mår bra skriver Wejryd. New age är också influerad av reinkarnationen. Enligt denna blir det också alltid bättre i nästa liv än i detta till skillnad från bokstavsreligionerna där fokus är att detta liv är unikt och baserat på nåden. Vi har bara ett liv. Enligt kristen tro menar Wejryd är Jesus både Gud och människa och Gud har skapat människan. Runt sekelskiftet på 1800-talet och i början av 1900-talet ”satt tron på undren trångt” enligt författaren. Det fanns inte längre utrymme för Gud att göra som han ville. Även Gud fick följa naturlagarna. Då blev tron enligt liberalteologin enbart morallära och andlighet anser författaren. Svenska kyrkan skall dock inte vara en politisk kraft i dagsfrågorna samtidigt som kyrkan sviker sitt ansvar om hon inte tar grundfrågor om mänskliga rättigheter, religionsfrihet och rättvisa på allvar. Kyrkan skall finnas med i samtalen om de etiska frågorna och om de utstötta i dagens samhälle. En kristen skall engagera sig för andra människor i olika former vare sig det är socialt arbete, bland vänner, i föreningar eller i politiken menar Wejryd⁸¹

2.5.4 Att nå ut

Wejryd skriver att kyrkan skall ha en mediestrategi som leder till att det är de viktiga frågorna som når ut. Det behövs också fler präster som fokuserar på tro istället för på kyrkan som organisation. Wejryd tar också upp att djupare livsfrågor ofta gör sig påmind i medelåldern och hans lösning är att fokusera på ex. vuxenundervisning, upptäckargrupper och dialog som det viktigaste för församlingarna att arbeta med. Wejryd menar att det är Guds plan att representanter från många andra religioner flyttat hit, att Gud förväntar sig mycket mer av oss och att vi måste ta ansvar. Wejryd skriver att folkkyrkan skall stå för kvalitet i samhället.⁸²

Wejryds avslutningsord kallar han Guds gåva och där tar han upp att evigheten hos Gud är vår belöning. Wejryds avslutar sitt herdabrev med ”Han är närvarande och hjälper oss att vara närvarande. Och en gång ska vi ses ”ansikte mot ansikte” (1 Kor 13:12).⁸³

2.6 Antje Jackeléns herdabrev

Hon är född i Tyskland och studerade teologi först i Tübingen och sedan i Uppsala där hon vigdes till präst 1980. Hon verkade därefter i huvudsak inom den akademiska världen innan

⁸¹ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 60.

⁸² Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 64-66.

⁸³ Wejryd, Anders. *Närvarande*, s. 74.

hon även tillträdde som direktor för Zygon Center for Religion i Chicago 2003. 2006 utsågs hon till biskop i Lund och valdes åtta år senare till ärkebiskop.⁸⁴

Orden ”Gud är större” är titeln på hennes bok och betyder enligt henne att människan aldrig kommer att förstå den yttersta sanningen. För om Gud alltid är större kommer människorna alltid lämna en dörr på glänt. Gud är också överraskningens Gud och större än bilderna av Gud. Människorna äger aldrig allt.⁸⁵

2.6.1 Sekularisering

Tro är inte privat utan personlig menar Jackelén. Med privat menar hon att den inte delas med andra medan med personlig menas att den diskuteras med andra och når ut i och påverkar samhället. Tro skall vara personlig och offentlig därför att den påverkar vår identitet och våra värderingar anser Jackelén. I Sverige har man ofta försökt se tro som strikt privat och inte av intresse i det offentliga rummet. Idag håller detta på att förändras som en följd av vår invandring och globaliseringen och numera kan också många benämnas ”believing without belonging” alternativt ”belonging without believing” uttrycker författaren.⁸⁶

Jackelen beskriver hur uppfattningen om teologi och Gud har förändrats under 1900-talet. Hon menar att den viktigaste frågan inte är ifall Gud existerar utan att knyta an till en Gud som vi vågar hoppas på vilket enligt henne innebär att påståendet att Gud inte existerar förlorar sin relevans. Jackelén framhåller att det finns tre delar som känns hopplöst föråldrade: ”Kunskapsteorin som påminner om 1800-talets enorma vetenskapsoptimism, den dualistiska världsbilden som grundar sig på en motsättning mellan naturligt och övernaturligt samt gudsbilden beskriven som en jordisk tyrann.”⁸⁷

Jackelen reagerar kraftigt på den nya ateismen som ex. organisationen Humanisterna som betraktar tro och religion som en mindervärdig kunskapsform. Hon menar att teologins naturliga hemhörighet är i vår samtids offentliga rum. Det ställer höga krav på sanning och kvalitet. Människorna reflekterar ständigt över hur begrepp används och uttyds i olika

⁸⁴ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 7.

⁸⁵ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 154.

⁸⁶ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 26-27.

⁸⁷ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 35.

offentliga kontexter. Jackelén uttrycker att teologin har en viktig roll att spela i samhället idag. Här pekar hon då på samverkan mellan religiösa grupper och miljövetare.⁸⁸

Hon skriver att andlighet inte får legitimera valet av pseudovetenskap framför vetenskap samt att tro och andlighet behöver förenas i sin vision med förnuft och samhällsengagemang för att fungera. Hon menar att dessa delars gemensamma ansvar är det avgörande för att uppnå det bästa för världen till skillnad från att beskriva den enbart med vetenskapliga termer. Jackelén är mycket tydlig med att det behövs en kontinuerlig dialog mellan tron på kunskap och trons kunskap eftersom naturvetenskap och religion är de två starkaste krafterna.⁸⁹

2.6.2 Darwins inflytande

När Darwin bevisade evolutionsprocessen blev plötsligt några få tusen år till miljarder år enligt Jackelén. Livets utveckling framstod som en lång process präglad av slump, anpassning och urval. Livsformerna hade inte skapats fixa och färdiga utan utvecklats över tid och rum. Jackelen menar att vår tidigare uppfattning om Gud är fel. Det beror på att Darwin presenterat sin evolutionsteori som är allmänt giltig. Hon uttrycker i boken att om Gud bara är ett övernaturligt väsen som en gång tryckt på en skapelseknapp för att se hur det går, då är det lika bra att hålla med ateisterna att en sådan Gud högst osannolikt existerar. Jackeléns tro är att Gud utövat sin skaparkraft från begynnelsen genom naturliga processer som människorna som medskapare successivt lärt sig. Gud finns alltså inte på det sättet vi i kyrkan trott.⁹⁰

Jackelén berör Guds rikes ankomst och hon anser att det viktigaste inte är vad som sker med var och en av oss människor utan vad som sker med den strid Gud utkämpar för sin skapelse. Hon anser att miljö- och klimatfrågorna är den största utmaningen på vår planet och bör vara kyrkans fokus. Jackelén menar också att det finns två sorters ondska i världen, naturlig ondska såsom naturkatastrofer vilket drabbar oss utan att det finns någon som är ansvarig samt moralisk ondska som innebär mer eller mindre utstuderade onda uppsåt och handlingar.⁹¹

⁸⁸ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 36.

⁸⁹ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 41-42, s. 51.

⁹⁰ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 60-61.

⁹¹ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 68-71.

Jackelén menar att det finns en sekulär fanatism i Sverige och att i det officiella rummet finns tydliga svårigheter att förstå att religion är viktig för många människor. Det gäller inte bara kristendomen. Som troende förälder kan du få mycket synpunkter och ifrågasättande om du låter ditt barn vara med i en religiös verksamhet. Författaren menar att det är svårt att vara aktivt troende i Sverige idag oavsett religion.⁹²

Redan på 1980-talet när Jackelén var en ung präst skulle samhället vara neutralt. Man fick inte sätta upp anslag på förskolorna om söndagsskola trots att de flesta barnen var döpta och medlemmar i kyrkan. Hon håller med om att barn inte kan värja sig mot indoktrinering men undrar i så fall varför vi tillåter att barn utsätts för reklam. Sedan konkluderar hon att det är skillnad mellan positiv påverkan och skadlig påverkan.⁹³

En demokratisk stat skall vara sekulär enligt Jackelén. Så länge det finns människor som tillhör religiösa traditioner är och skall samhället inte vara sekulärt menar författaren. Det är viktigt att vi har en religionsfrihet som går åt bägge riktningarna alltså både till och från religion enligt henne.⁹⁴

Hon menar även att vi lever i ett extremt konsumtions- och förbrukningsamhälle. Detta är en gigantisk utmaning och det kräver en samhörighetskänsla som bygger på givande och tagande och solidaritet med kärleksbudet.⁹⁵

Jackelén avslutar med att trons främsta kännetecken är tillit, inte att till varje pris hålla fast vid sådant som strider mot förnuftet. Skall vi nå ut med dopbefallningen och vinna nya lärjungar fordras att man tillför ett inspirerat lärande och har en grund i hoppet. Det viktigaste är dopet som grund i kyrkans identitet sedan att hålla buden och möta livets utmaningar.⁹⁶

Hon menar att Svenska kyrkan missar målet om den definierar kyrka främst genom anställda som erbjuder tjänster och program för intresserade deltagare. Att vara kyrka handlar inte om

⁹² Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 86.

⁹³ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 115.

⁹⁴ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 121-122.

⁹⁵ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 132.

⁹⁶ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 140-143.

att några producerar religiösa upplevelser som konsumeras av medlemmar och i viss mån av icke-medlemmar. God service, öppenhet och tillgänglighet måste vara en självklarhet. Kyrkan har aldrig kunnat leverera detta endast genom sina yrkeskristna⁹⁷

3 Herdabreven-analys och avslutande ord

Lite kort berörs arbetsbeskrivningens påverkan på herdabreven Därefter analyseras herdabreven dels utifrån Sommervilles definition på sekularism och dels hur herdabrevspraxis och genre förändrats utifrån Aggedal&Nilssons och Pleijels definitioner och hur detta påverkat innehållet i de olika herdabreven.

3.1 Hur har arbetsbeskrivningen påverkat deras herdabrev?

Den arbetsbeskrivning för biskopar som fastlades på biskopsmötet 1990 ger i punktform en tydlig bild vad som är de prioriterade frågorna att arbeta med för en biskop. Sundby, Werkström, Weman och Wejryd tar upp olika delar i arbetsbeskrivningen i sina herdabrev och det framgår tydligt hur de vill att Svenska kyrkans övergripande utveckling skall ske. Deras brev riktar sig till församlingarna, anställda och lekmän.

Hammar och Jackelén har valt ett nytt sätt att författa sina herdabrev utifrån sina egna erfarenheter och sin tro och som följer Pleijels definition. Deras brev kritiserades när de utgavs. Detta berodde på att förväntningarna på deras brev var en programförklaring vad kyrkan skulle inrikta sig på och många har då haft svårt att ta till sig Hammar och Jackelés sätt att skriva sina herdabrev. Det blir inte heller tydligt vad dessa ärkebiskopar valt att fokusera på ur arbetsbeskrivningen och det kan innebära att de som ledare har andra prioriteringar alternativt att de inte ansåg att deras brev skulle beröra dessa delar.

3.2 Sommervilles definition på sekularism

Nedan framgår synpunkter på de olika herdabreven med utgångspunkt från Sommervilles olika delar i sin definition av sekularism:

⁹⁷ Jackelén, Antje. *Gud är Större*, s. 146-147

Differentiering: När vi talar om sociala strukturer eller samhällen med hänsyn till deras symbolsystem är sekularism detsamma som differentiering och uttolkas som att separera de religiösa aktiviteterna från andra aktiviteter.⁹⁸

Herdabreven nämner egentligen inte differentieringen utan de har i första hand fokus på tappet av aktiva medlemmar och det gäller explicit samtliga herdabrev förutom Hammar och Jackelén även om de implicit beskriver samma problem. Däremot finns det ett engagemang hos flertalet ärkebiskopar att Svenska kyrkan skall stå upp för miljö, etik och människor som far illa. Det är väl egentligen bara Hammar som inte tar upp dessa frågor i sitt brev utan hans brev är orienterat mot honom och Gud

Institutioner: Här menas att sekularisering innebär att transformera en institution som ansetts som religiös till något som inte uppfattas som religiöst. Här har samhället sedan länge tagit över en stor del av de institutioner som Svenska kyrkan tidigare drev såsom vård, skola, omsorg. Detta är heller inte någon levande fråga i något av herdabreven utan snarare ett givet faktum, även om Svenska kyrkan fortfarande har flera institutionsliknande uppgifter såsom ex. kyrkans förskolor över hela landet, diakonin med ett fokus även på åldringsvården mm.⁹⁹

Aktiviteter: Detta betyder att aktiviteter transfereras från institutioner av religiös karaktär till samhället. Här menar Sommerville att listan av aktiviteter av religiös karaktär kan göras mycket lång eftersom i princip ingenting egentligen enbart är sekulärt utan också kan vara en del av exempelvis Svenska kyrkan. Det framgår också av herdabreven ett antal aktiviteter som presenteras i breven för att stötta svaga grupper i samhället alltifrån insamlingar av medel, stadsmission, öppen jul ta hand om flyktingar, engagera sig i miljöfrågor mm. Sverige kan med definitionen aktiviteter inte beskrivas som sekulär.¹⁰⁰

Mentalitet: Sekularism innebär en signifikant förändring från en ultimata uppfattning till en relaterad dito. Mentaliteten kan naturligtvis även bli mer riktad mot religionen i form av en öppen icke tro eller mycket tydligt tvivel.¹⁰¹

⁹⁸ Sommerville, John. *Religion in the National Agenda*, s. 196.

⁹⁹ Sommerville, John. *Religion in the National Agenda*, s. 197.

¹⁰⁰ Sommerville, John. *Religion in the National Agenda*, s. 197.

¹⁰¹ Sommerville, John. *Religion in the National Agenda*, s. 197.

Sundby är orolig för sekulariseringen och menar att kyrkan måste bemöta detta dels genom uppsökande verksamhet som han kallar gå-strategi och dels måste präster förändra sina predikningar och anpassa dessa till dagens människor. Han var själv föregångare att nå ut genom att exempelvis delta på börsföretags bolagstämmor och där driva etik och moralfrågor.

Weman ansåg att moderna människor hade svårt att tro på Gud eftersom det dels var förnuftsmässigt omöjligt efter Darwin och dels menade Weman att Sverige var ett oevangeliserat land och ansåg att kyrkorna i Sverige blivit en del av konsumtionssamhället. Svenska kyrkan såg sig själv som en del av systemet och det primära enligt gruppen att varje ny generation skall få höra evangeliet var inte prioriterat i Sverige.

Wejryd var väl medveten om sekularism och han menade att Svenska kyrkan skulle vara en levande kropp där varje del är aktiv och vet sin uppgift. Han menade också att prästerna måste utvecklas avseende att predika ordet och anpassa sina predikningar till dagens målgrupp för att på ett mycket bättre sätt nå ut till sitt auditorium. Kyrkan skall inte bli politisk men borde driva engagerande frågor med utgångspunkt från tron. Dessa frågor kan vara flykting- och immigrationsfrågor samt biståndspolitik.

Jackelén har skrivit ett herdabrev med filosofisk inriktning och hon menar att Gud är större och så mycket större att vi bara kan ha ett hopp att Gud finns. Hon vill forma en syntes mellan förnuft och tro och menar att det är den framkomliga vägen för att kunna tro på Gud. Hon menar att kyrkan är utsatt för privatisering och utanförskap.

Hammar och Jackelén har intagit en mer sekularistisk relativ uppfattning till Gud än övriga.. Deras herdabrev fokuserar primärt på författaren-Gud istället för författaren-församlingen. De tillför bägge en ny syn på Gud som avviker från den gängse i Svenska kyrkan. Jackelén har mötts av mycket kritik för att som ledare snarare driva Svenska kyrkan som en hybrid mellan kyrka och politiskt parti än prioritera det som kan ses som Svenska kyrkans core business. Hammar och Jackelén anser att efter Darwin, evolutionsteorin och forskningens enorma utveckling så kan man inte längre hävda att den Gud vi har trott på finns.

Jackelén menar att det råder en sekulär fanatism i Sverige och att det i det officiella rummet finns stora svårigheter att förstå att religion är viktig för många människor. Gud är hoppets

Gud och med det menar hon att Gud skall ses som en kärleksrelation och en kärlek till vishet och vår intensiva lust till det goda.”

Samhälle: Sekulariseringen av ett samhälle är inte samma sak som sekulariseringen av en befolkning. För forskare hemmahörande inom sociologin betyder samhälle en struktur eller en process. Det kan innebära att ett samhälles uppbyggnad och regler styrs sekulärt medan befolkningen samtidigt har en religiös tro. Ett sekulärt samhälle kan då ha en befolkning som samtliga har en religiös tro.¹⁰²

År 2000 fick stat och kyrka förändrade relationer vilket medförde att Svenska kyrkans teoretiska position som offentlig aktör förändrades. De ärkebiskoparna som innehade ämbetet före Hammar hade ingen tydlig argumentation vad gällde privat-personlig. Religion kan vara privat och med det menas att man i princip aldrig delar religionen med någon annan. Personlig religion innebär att man diskuterar med andra och på det sättet lär av de som deltar i samtalen. Tro är inte privat utan personlig enligt Jackelén och via detta förfaringssätt påverkas även det sekulära samhället kontinuerligt i framtiden. Här gör hon förtjänstfulla insatser när hon pekar på att kyrkan är utsatt för privatisering och utanförskap och står upp för att markera kyrkans roll i dagens samhälle. Samtidigt har hon och Hammar valt nya vägar att göra kyrkan synlig i samhället

Hammar och Jackelén har formulerat ett nytt sätt att tolka tron på som de rimligen bedömt mer anpassat till tiden och vad de själva kan stå upp för. Dessutom har framförallt Jackelén inriktat sig på politiska huvudfrågor som klimat, flyktingpolitik mm för att synliggöra kyrkan. Jackelén menar ju att det viktiga inte är den enskilda människans eventuella liv efter döden utan att Guds skapelse jorden överlever och på det sättet även människan. Vad avser skapelsen jorden kan Olof Sundby ses som lite av en föregångare när han deltog i bolagsstämmor i en del av de företag kyrkan ägde aktier i för att nå ut med kristen etik och miljöfrågor. Wejryd drev ju också klimatfrågor på olika sätt för att markera kyrkans synpunkter på Guds skapelse.

Formellt är Sverige ett starkt troende land eftersom fortfarande ca 65% av svenska medborgare är medlemmar i Svenska kyrkan och i tillägg tillkommer medlemskap i andra

¹⁰² Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda*, s. 198.

kristna samfund och religioner. I det offentliga rummet har Svenska Kyrkan inte haft någon större plats i modern tid på ett systematiskt sätt förrän vår nuvarande ärkebiskop börjat agera för att nå ut. Hon har då valt en anpassad argumentation till de frågor som är viktiga i dagens samhälle. Ifall det är att politisera Svenska Kyrkan och vara politisk korrekt som en del menar eller att vara i framkant och leda utvecklingen för andra samfund är en intressant forskningsfråga.

Sammantaget kan man uttrycka att samhället är mycket mer sekulärt än för 50 år sedan medan befolkningen har blivit mer religiös och andlig under samma period, de flesta dock inte inom Svenska kyrkan. Denna utveckling kan man följa i herdabreven som har förändrats från traditionella brev som skall tillföra församlingarna riktlinjer och idéer för verksamheten till Hammars och Jackeléns brev som tar upp ett helt nytt sätt att tänka, argumentera och en tro i ny förpackning som tar hänsyn till kritiken från omvärlden vad gäller rationalitet och vetenskap och samtidigt pekar på en framkomlig väg för människan att tro på.

3.3 Herdabrev och herdabrevs-genren

Med utgångspunkt från Aggedal–Nilssons definition på herdabrev kan man konstatera att såväl Sundby, Werkström, Weman och Wejryd följt denna praxis när de skrivit sina herdabrev. Det som utmärker de fyra är ett förlitande på Gud och en fast förankring i den kristna tron och en likartad uppfattning baserad på Bibeln och hur viktigt det är att vi kan nå ut med det kristna budskapet. Nedan analyseras deras brev som även om de inte har samma fokus så presenterar samtliga en form av programförklaring med pastorala råd hur de vill att Svenska kyrkan skall utvecklas.

Herdabreven som Sundby, Werkström, Weman och Wejryd skrivit vänder sig till målgrupperna församlingar, anställda inom Svenska kyrkan såsom präster, diakoner, pedagoger m.fl. och frivilliga samt valda ombud på olika nivåer. De har också en tydlig bas i Svenska kyrkans evangelium. Redan Sundby uttryckte farhågor avseende sekularism men ville precis som Werkström, Weman och Wejryd finna vägar att påverka församlingarna och aktivt arbeta för att motverka detta och även kraftigt satsa på att nå ut till medlemmar och potentiella troende.

Sundby är inriktad på att försöka nå ut till fler människor genom att inte bara hantera de människor som söker och kommer till kyrkan utan även aktivt gå ut till andra människor och

sprida det kristna budskapet. Han beskriver biskopens väsentligaste arbetsuppgifter som att vara själasörjare för prästerna i stiftet samt att resa mycket i stiftet för att motivera och stötta församlingarna. Han beskriver hur en ny församlingsstrategi bör se ut samt hur stiftet bör anpassa gudstjänst och predikan till deltagarna. Han menar att det avgörande skall vara att tjäna kyrkans grundläggande målsättning och förmedla evangelium till människor.

Werkström är mycket tydlig med sin tjänande strategi och sina två huvudfokus själavård och diakoni. Han menar att de olika församlingarna skall prioritera att arbeta med att tjäna andra och att det är vägen till att nå ut. Werkström såg den uppsökande verksamheten som mycket viktig. Han menade att Jesus själv uttryckte att: ”människosonen har kommit, icke för att låta tjäna sig, utan för att tjäna” (Matt 20:28). Det innebär att tjäna med respekt för varandra och där kyrkan alltid skall vittna om Kristus. Målet är att med tjänande och själavård i huvudsak föra tillbaka människan till gemenskapen med Gud och medmänniskor och på det sättet förverkliga dopbefallningen.

Weman anser att Sverige är dels kraftigt sekulariserat och dels oevangeliserat. Det beror enligt honom på ett fokus på individualism, modernism och själviskhet samt att en avsevärd del av kyrkans tidigare funktioner nu tagits över av stat och landsting. Han pekar på att vi alla är fångade av vårt välstånd och menar att vi måste ta oss ifrån det ytliga och våga vara en evangeliserande kyrka. Weman trycker även på att idag behöver vi inte missionera utanför Sverige då det redan är gjort utan istället bör de resurserna läggas på mission i Sverige. Trosidentiteten måste stärkas hos de som ser sig som Guds folk enligt Weman så att trosbärarnas viktigaste funktion är i hemmen och i vänkretsen istället för att se de religiösa proffsen-församlingens anställda-som lösningen på evangelisation.

Wejryd är tydlig med att vi står inför Gud och inte tvärtom. Han menar att det är Gud som bestämmer och får vi många flyktingar till Sverige beror det på att Gud bestämt det. Skulle alla flyktingar lämna Sverige har Gud bestämt det. Wejryd menar att mångas delaktighet leder till en mångfald som gör kyrkan starkare. Diakoni, omsorg och tjänst mot våra medmänniskor är nyckelord. Det innebär att kyrkan måste på ett mycket mer effektivt sätt nå ut till människor för att få dem involverade. Wejryd är också den ende av de sex som har pekat på gruppen medelålders som han anser borde vara en prioriterad målgrupp. Wejryd är också mångfaldsinriktad och drivit miljöfrågor. Dessutom genomförde han en internationell miljökonferens under sin tid som ärkebiskop.

Utgår man från Aggedal&Nilssons definition är Hammars och Jackeléns herdabrev att ses som en form av individuell personlig rannsakan och uttryck för att kunna ha en tro på Gud även om det finns inslag av evangelisation. Utgår man däremot från Pleijels definition som i sig innebär ett praxis skifte på herdabrev så stämmer både Hammar och Jackeléns brev väl in. Pleijel menar att vi lever i en föränderlig värld och den typ av herdabrev som tidigare varit praxis fungerade bra under mer oföränderliga tider. Biskopar skall enligt Pleijel inte i första hand förvalta rollen utan utveckla den och göra den mer relevant i en ny tid. Såväl Hammar som Jackelén faller väl in under den definitionen och de har arbetat på olika sätt för att sätta svenska kyrkan mer i centrum och även modernisera läran.

KG Hammar har skrivit ett brev som beskriver hur han funderar över Gud och vad Gud står för samt att låta församlingarna förstå hur han tänker vad gäller Gud. Man kan sammanfatta hans brev med hans egna uttryck, ”Gud är inte svaret utan frågan.” I sitt herdabrev tillför han en ny definition som han uttrycker på följande sätt: GUD är alltid bortom Gud och aldrig detsamma som Gud. Hammar anser att Jesus är människan som Gud hade tänkt sig och Jesus skall vara vår förebild för alla människor. Gud bor enligt Hammar i människans innersta rum och är där förenad med människans längtan efter helhet. Hammar menar att lösningen är en inkluderande förståelse av Gud som i sin kärlek tar med alla oberoende av kvalitet. Hans vision för 2000-talet är en kyrka som vill och kan samtala med människor om Gud. Han är dock inte tydlig med hur kyrkan skall nå ut och förhålla sig till det sekulära samhället.

Antje Jackeléns brev är individuellt fokuserat inifrån henne och ut till oss andra. Det är ett spännande och visionärt brev med ett filosofiskt fokus såväl som teologiskt. Hon uttrycker att om vi skall nå ut med evangelisation och vinna nya lärjungar fordras att man tillför ett inspirerat lärande och har en grund i hoppet. Det viktigaste är dopet som fundament i kyrkans identitet. Därefter kommer att hålla buden och möta livets utmaningar.

Jackelen är väldigt tydlig i sitt herdabrev med att efter Darwin och allt eftersom kunskapsluckorna täppts till en efter en är vår hitintills varande tro om Gud fel. Antingen kan vi då bli ateister eller så är frågan om Gud snarare en hoppets Gud som förenar tro och förnuft, använder vetenskapen som ett verktyg i vår utveckling och har en egen okänd plan vart vi är på väg. Detta är hennes sätt att beskriva och kommunicera Gud och att hantera sekulariseringen och starka ateistiska grupper som Humanisterna. Hon menar att det är

viktigt att bli synlig och ge avtryck i det offentliga rummet och driva frågor som vanligtvis hör hemma inom den politiska sfären såsom klimateffekten och dess påverkan. Hon presenterar en plattform som är tänkt att skapa balans mellan tro och vetande, att presentera Gud som den som sedan från begynnelsen varit allsmäktig och den som initierat alla väsentliga processer och på det sättet skapat dagens samhälle.

Målgrupperna som Svenska kyrkan fokuserat på har förändrats. Under Sundby, Werkström, Weman och Wejryd gällde medlemmar i Svenska kyrkan samt icke troende. Hammars uppfattning är oklar på denna punkt medan Jackelén har ett fokus på att bli en accepterad aktör i det offentliga samhället och på det sätt skapa synlighet för Svenska kyrkan. Om vi upplever ett skifte av praxis vad gäller att skriva herdabrev är tveksamt. Vi kan dock konstatera att Hammar och Jackelén följer Pleijers definition medan Sundby, Werkström, Weman och Wejryd har följt Aggedal&Nilssons definition som gällt från 1955.

3.4 Avslutande ord

Sommervilles definition av sekularism uppdelat i 5 delar ger en spännande bild av Sverige som sekulär stat som kan uttydas på följande sätt: Ja, det offentliga Sverige är övervägande ett sekulärt samhälle även om det finns tydliga icke sekulära inslag. Samtidigt är svenskarna mer religiösa och andliga idag än för 50 år sedan och trots brytningen mellan kyrka och stat år 2000 är fortfarande ca 62% av hela befolkningen medlemmar i Svenska Kyrkan och till det kommer det ett antal andra kristna samfund såväl som andra religioner som islam mm. Vi kan uttrycka det på ett annat sätt: Nej svenskarna är mer religiösa idag fastän det tagit sig delvis andra former och med en avsevärt högre grad av individuell tro. Svenska kyrkan har tappat många passiva medlemmar men även tidigare aktiva och här syns inget trendbrott.

4 Framtida forskning

Nästa steg kan vara att forska på de sätt kyrkan arbetar för att kunna behålla sina medlemmar och få nya. Har Svenska kyrkan funnit sättet att engagera sina anställda och aktiva lekmän och givit dem verktyg att arbeta med för att kyrkan skall vara ett levande religiöst huvudalternativ för sina medlemmar? Har kyrkan utvecklat tydliga kvantifierbara och kvalitativa mål, underbyggt målen med aktiviteter kort- och långsiktigt, bestämt hur målen följs upp och hur åtgärder skall vidtas vid för stor avvikelse från målen? Finns en verksamhetsplan och är den nedbruten så att den är hanterbar, tydlig och motiverande för

resp. församling? Har kyrkan kompetensen för att genomföra ett sådant arbete? Hur kompetensutvecklas kyrkans medarbetare för att säkerställa en bra utveckling? Ett tecken på att detta behöver forskas på är att alltför lite sker i praktiken när man jämför utvecklingen från Sundby till Modéus avseende exempelvis evangelisation.

5 Källor och litteraturlista

Källor

- Hammar, KG. *Samtal om Gud*. Lund: Arcus förlag, 1997.
- Jackelén, Antje. *Gud är Större*. Lund: Arcus förlag, 2011.
- Lindberg, Lars och Gunnar Weman. *Ut ur guldburen*. Stockholm: Verbums förlag, 1996.
- Sundby, Olof. *Tradition och Förnyelse*. Lund: Andra tryckningen, Berlinska Boktryckeriet, 1972.
- Wejryd, Anders. *Närvarande*. Lund: Arcus förlag, 1998.
- Werkström, Bertil. *Tjänst tillsammans: ett brev om kristen människovård till medkristna i Härnösands stift*. Stockholm: Verbums förlag, 1976.

Litteratur

- Aggedal, Jan-Olof och Bertil Nilsson. *Lundabiskopar och Deras Omvärld*. Lund: Arcus förlag, 2006.
- Appelqvist, Thomas. *GP* ”Kyrkans politisering luckrar upp den sekulära staten.” publicerat 2016-08-19, s. 4.
- Berger, Peter. *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. New York: Doubleday, 1999.
- Biskopsmötet 1990. *Biskop, präst och diakon i Svenska kyrkan, Ett biskopsbrev om kyrkans ämbete*. Stockholm: Andrén & Holms Tryckeri, 1990.
- Borgehammar, Stephan. *Kyrkans liv*. Lund: Verbums förlag, 1993.
- Brown, Callum. *The Death of Christian Britain: Understanding Secularisation 1800-2000*. London: Routledge, 2001.
- Bruce, Steve. *Secularization. In defence of an unfashionable theory*. New York: Oxford University Press, 2011.
- Caroll, Anthony. *Protestant Modernity Weber, Secularisation and Protestantism*. Chicago: University of Scranton Press, 2007.
- Holmberg, Bengt. *Svensk Pastortidskrift*, ”Från ämbete till präst.” nummer 9, 2014.
- Jonsson, Ulf. *Signum*, ”Herdabrev från Lund.” nummer 3, 2012.
- Lee, Susanna. *A World Abandoned by God, Narrative and Secularism*. Cranbury: Associated University Press, 2006.
- Lindbom, Thomas. *Den nya dialogen*. Kristianstad: Kristianstad Boktryckeri, 2010.

- Ludvigsson, Maria. *SvD* "Politik före Gud i biskopsbrev." Stockholm: 2014-07-27.
- Ludvigsson, Maria. *SvD* "Vem begriper Svenska kyrkan." Stockholm: 2015-10-02
- Lövheim, Mia och Margareta Nordin. *Sociologiska perspektiv på religion i Sverige*. Malmö: Gleerups, 2015.
- Modéus, Fredrik. *Längta efter liv. Församlingstillväxt i Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbums förlag, 2009.
- Skårstedt, Per. *Postmodernism in the Church of Sweden*. Göteborg: Gbg Universitet, 2014.
- Sommerville, John, C. *Religion in the National Agenda, What we mean by religious, Spiritual, Secular*. Waco: Baylor University Press, 2009.
- Turner, Bryan, S. *Secularization*. London: SAGE Publications Ltd, 2010.
- Warner, Rob. *Secularization and Its Discontents*. London SE1 7NX: Continuum International Publishing Group, 2010.
- Wilson, B.R. *Religion in Sociological Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 1982.

Internetresurser

- Nationalencyklopedin, www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedin
- Svenska kyrkan, <http://www.svenskakyrkan.se>

Bilaga 1: Arbetsbeskrivning biskopar-Biskopsmötet 1990

Nedan framgår biskopsmötet huvuddelarna av 1990 års fastställda arbetsbeskrivning.

Att vara biskop är:

1. Att i samtiden utöva kyrkans ledning och tillsyn
2. Att i hörsamhet mot Anden leda Kristi kyrka och i sitt stift bära ansvar för att evangelium rent och klart förkunnas och för att sakramenten utskiftas enligt kyrkans ordning och bekännelse till människors frälsning
3. Att vara *pastor pastorum* för stiftets präster.
4. Att med präster och diakoner förvalta nådens ämbete i en kyrka präglad av frimodighet, lyhörd omsorg och det inre livets växt
5. Att vara brobyggare med kallelsen att arbeta för kyrkans synliga enhet.
6. Att förvalta kyrkans andliga arv så det inte förskingras utan tillväxer.¹⁰³

¹⁰³ *Biskopsmötet 1990*, ”Biskop, präst och diakon i Svenska kyrkan, Ett biskopsbrev om kyrkans ämbete,” s 19-20.